

PIRMŪJŲ LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS MONETŲ YPATYBĖS

Stanislovas Sajauskas

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
V. Putvinskio g. 55
LT-44248 Kaunas

Straipsnyje nagrinėjamos seniausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų kaldinimo aplinkybės. Analizuojami istoriniai, archeologiniai, heraldiniai, sfragistiniai, paleografiniai, ekonominiai ir kiti argumentai, kuriais grindžiama monetų kalybos pradžia ir jų priklausymas. Išnagrinėjus heraldinius ženklus, pavaizduotus anoniminėse monetose, daroma išvada, kad lietuviškas monetas kaldinęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sritis Skirgaila.

Pagrindiniai žodžiai: seniausios lietuviškos monetos; heraldinis simbolis; monetų kalyba.

Įvadas

1 pav.

Sprendžiant iš naujausių darbų apie monetų kaldinimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) pradžią (žr. Luchtanas 2000; Terleckas 2002; Remecas 2003), ši tema tebėra aktuali ir dabar, nuo mokslininkų diskusijos pradžios praėjus beveik dviem šimtams metų. LDK numizmatikos klausimus gvildenantys skirtingų sričių atstovai – archeologai, istorikai, muziejininkai, ekonomistai – nesutaria ne tik dėl tam tikrų tipų monetų datavimo, bet ir dėl kai kurių monetų priklausymo. Daugiausia diskusijų kyla dėl vadinamųjų I tipo monetų, kurių vienoje pusėje pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, kitoje yra įrašas PEČAT (žr. 1 pav.). Ar šios monetos yra pirmosios LDK monetos, kaldintos valdant Algirdui, taigi – iki LDK krikšto (1387 m.), ar jos nuo 1392 m. kaldintos Vytauto? Bene keisčiausias dalykas mokslinėse diskusijose – lenkiškasis „interesas“. Numizmatas Ryszard Kiersnowski (1982) iškėlė ideologizuotą hipotezę, kad iki krikšto LDK buvo visais atžvilgiais atsilikusi šalis, todėl pirmosios monetos joje galėjusios būti nukaldintos tik Jogailai tapus Lenkijos karaliumi ir pakrikštijus Lietuvą. Šią „teoriją“ visiškai pripažįsta Eugenijus Ivanauskas ir Mikelis Balčius (1994), jai pritaria Eduardas Remecas (2003), darydamas išvadas apie naujausius archeologinius radinius Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje. Su tokia hipoteze kategoriškai nesutinka Lietuvos archeologai Adolfas Tautavičius (1965), Eugenijus Svetikas (1996), Mykolas Michelbertas (1989: 36), jai nepritaria numizmatas Vytautas Aleksiejūnas (1985: 122) ir šio straipsnio autorius (Sajauskas 1992: 101–102).

Nuomonių įvairovė aiškintina tuo, kad tyrėjai savo pozicijas ir įrodymus grindžia skirtingais argumentais. Pavyzdžiui, teigiant, kad lietuviškos monetos pradėtos kalti Jogailos valdymo laikais, kaip svarbiausias argumentas iškeliamas graikiškojo kryžiaus ženklas, kartu su ietigaliu sudarantis heraldinį simbolį. Aiškinama, kad kryžius nesuderinamas su lietuvių pagonybe. Kiti pasitelkia archeologinius, metrologinius, technologinius, istorinius, heraldinius, loginius argumentus. Antai Aleksiejus Luchtanas (1997), aprašydamas Kernavės archeologinius radinius, nurodo, kad Kernavės tyrimams svarbus laikotarpis yra 1390 m. pradžia, kai šio miesto gynėjai, traukdami nuo kryžiuočių ir Vytauto jungtinės kariuomenės, sudegino pilį ir gyvenvietę Pajautos slėnyje. Daugiau gyvenvietė nebeatstatyta, o gyventojai išikūrė viršutinėje Neries terasoje – ten, kur 1414–1421 m. Vytautas pastatė bažnyčią (Luchtanas 2000). Pažymima, kad Pajautos slėnyje rasta 0,51 g masės I tipo moneta

- Stanislovas Sajauskas – profesorius, fizinių mokslų habilituotas daktaras, Kauno technologijos universiteto Elektronikos inžinerijos katedra, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus numizmatas, Vlado Jurgučio premijos laureatas (1998 m.).

Veiklos sritys: LDK numizmatika, pinigų istorija, valstybinė heraldika.

ir kad ji rasta pažeistame stratigrafiniame sluoksnyje (Luchtanas 1997). Taigi negalima tiksliai nustatyti, kada moneta pateko žemėn, bet aišku, kad ji turėjo patekti iki 1390 m. gaisro. Tame pačiame straipsnyje teigiama, kad moneta kaldinta po Lietuvos krikšto. Išeitų, kad ji užkasta 1387–1390 m. Tačiau straipsnio pabaigoje autorius numoja ranka į savo paties pateiktus archeologinius argumentus ir daro išvadą, kad I tipo (PEČAT) monetas kaldino Vytautas, greičiausiai – nuo 1392-ųjų! Nesuprantama, kaip moneta, rasta 1390 m. sudegintos ir nebeatstatytos gyvenvietės pelenuose, nors ir pažeistame kultūriniame sluoksnyje (Pajautos slėnis buvo suartas kolūkinės santvarkos metais), galėjo būti nukalta po 1392 m. Tais metais būta svarbaus istorinio įvykio – didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu tapo Vytautas, bet ar dėl to galima daryti išvadą, kad I tipo monetas kaldino būtent jis?

Abejotina, kad katalikybė galėjo turėti ypatingą reikšmę ekonomikai ir kad monetų kalybos pradžia Lietuvoje reikėtų sieti su Lietuvos krikštu. Intensyvesnei Vytauto monetų kalybai įtakos turėjo stabili politinė padėtis, įsivyravusi nuo 1392 m., ir su ja susijęs spartus prekybos plėtojimas. Tais metais Vytautas pagaliau susigrąžino savo tėvoniją Trakus ir net tapo didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Maištaujančius sritinius kunigaikščius – Andrių, Vladimirą ir Kaributą Dimitrą Algirdaičius – jis pakeitė sau ištikimais bajorais. Kartu susiaurino sritinių kunigaikščių turėtas teises perduoti valdžią įpėdiniams ir kaldinti monetas Kijevo, Seversko Naugardo ir Černigovo kunigaikštystėse.

1. PEČAT tipo monetos – Algirdo kaldintos LDK monetos

Visiškai nepritarė mokslinės diskusijos polonizavimui (politizavimui), kaip ne moksliniam metodui, siūlyčiau aptarti kitus argumentus, kuriais remiamasi nustatant monetų kaldinimo LDK pradžia.

Religiniai argumentai. Kai vėlyvas PEČAT tipo monetų atsiradimas siejamas su jose pavaizduotu kryžiumi – krikščionybės simboliu, dažniausiai turima mintyje katalikybė. Paprastai lieka neapartas Algirdo santykis su stačiatikių Bažnyčia. Kaip žinoma iš istorijos, 1318 m. Algirdas iš Gedimino gavo valdyti Vitebską, o apie 1323 m. vedė Vitebsko kunigaikštę Aną (Tęgowski 1999: 48–49). Tokiais atvejais paprastai reikėdavo krikštysis pagal stačiatikių apeigas ir priimti slavišką krikšto vardą. Istorinių šaltinių apie Algirdo gyvenimą iki Gedimino mirties (1341 m.) nėra daug, nežinoma, ar jis priėmė stačiatikių tikėjimą. Vis dėlto Algirdo gyvenimas ir darbai, tapus didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu (1345 m.), jo valdomos LDK santykiai su Maskva rodytų, kad jis liko senmeldys.

1346 m. mirus pirmajai žmonai, po trejų metų Algirdas vedė antrąją – Tverės kunigaikštę Julijoną, taip pat stačiatikę. Žinoma, kad šis valdovas pasižymėjo religine tolerancija – jis leido savo vaikams krikštysis, kai skyrė juos slaviškų žemių valdytojais ir dinastinėmis vedybomis su slavų žemių sosto įpėdiniams plėtė savo valstybę. Iš viso Algirdas užaugino 12 sūnų ir 10 dukterų (Tęgowski 1999: 306–309), visi keturi pirmosios žmonos sūnūs suaugę priėmė stačiatikybę, o antrosios žmonos tik trys sūnūs (Jogaila, Mingaila ir Švitrigaila) iki jo mirties buvo nekrikštyti.

Romos popiežius per tarpininkus net tris kartus siūlė Algirdui krikštyti Lietuvą. Kunigaikštis pasiūlymo neatmesdavo, bet krikšto klausimas savaimė atkrisdavo, Algirdui iškelus sąlygą atiduoti jo valdžion visas Vokiečių ordino užkariautas baltų žemes, iškeldinti Ordiną į Aukso ordos pasienį kovoti prieš totorius (Pfcneris 1989: 68–69). Kita vertus, Algirdas atkakliai siekė LDK teritorijoje įsteigti atskirą nuo Maskvos stačiatikių metropoliją ir prašė, kad stačiatikių cerkvės patriarchas Konstantinopolyje paskirtų metropolitą LDK slaviškoms žemėms. Jo prašymas buvo išgirstas: metropolitu paskirtas Romanas (jis rezidavo Kijeve), vėliau – Kiprijonas (Pfcneris 1989: 70–74). Taigi jei Algirdas ir nebuvo priėmęs stačiatikybės arba vėliau jos išsižadėjo, šis tikėjimas jam nebuvo svetimas, jis buvo išpažįstamas plačioje kunigaikščio giminėje ir valdovo dvare (Jakštas ir kt. 1991: 32).

Diplomatiniai argumentai. Algirdas buvo puikus diplomatas, jis LDK teritoriją siekė plėsti taikiomis priemonėmis (vaikų vedybomis), o ne ginklu. Sėkmę vykdant diplomatinę politiką slaviškose srityse, matyt, lėmė ir kaldinamos monetos, turėjusios ir propagandinę paskirtį. Tokią paskirtį galėjusi turėti slavų kraštams suprantama kirilica monetoje iškalta legenda PEČAT, reiškianti ženklą, monetą, ir graikiškasis kryžius, vaizduojamas su ietigaliu.

Kad didieji Lietuvos kunigaikščiai nevengė diplomatiniais tikslais naudoti krikščioniškųjų simbolių, rodo ir Gedimino pavyzdys. Kaip žinoma, 1323 m. Gediminas iš savo pilies Vilniuje išsiuntė 7 laiškus (Pašuta 1966). Laiškai, deja, neišliko, o kartu su jais pražuvo ir Gedimino antspaudas. Tačiau laiškų turinys žinomas iš nuorašų. 1323 m. gegužės 26 d. Gedimino laiško nuoraše, 1323 m. liepos 1 d. patvirtintame Liubeko notaro, smulkiai aprašytas prie laiško pritvirtintas apvalus vaško antspaudas. Jame buvęs dvylikos kampų apvadas, apvado viduryje – atvaizdas vyro ilgais plaukais, sėdinčio soste ir laikančio dešinėje rankoje vainiką, o kairėje – skeptrą; aplink vyrą buvęs įrėžtas kryžius ir lotyniškas įrašas: *S dei gracia Gedeminni letvinor. et. rutkenor. reg.* (Dievo malone lietuvių ir rusų karaliaus Gedimino antspaudas)* (Rowell 2003: 67).

Ar Algirdas buvo didesnis pagonis ir prastesnis diplomatas nei jo tėvas Gediminas?

Metrologiniai argumentai. PEČAT tipo monetos išsiskiria metrologiniais duomenimis. Jos pačios sunkiausios iš visų lietuviškų XIV a. pabaigos–XV a. pradžios monetų (Šančių lobio monetų masė 0,89–1,45 g). Šios išskirtinai didelio svorio ir aukštos prabos monetos prilyginamos 5 denarams (pusgrašiui) (Sajauskas, Kaubrys 1993: 38), kitų vadinamos lietuviškais grašiais (Ivanauskas, Balčius 1994: 40). Lengvesnės vėlesnių valdovų kaldintos monetos, kuriose pavaizduotas ietigalis su kryžiumi ir Gediminaičių stulpai arba Vytis ir dvigubas kryžius, galėtų būti denarai, o tos monetos, kuriose iškalta Vytis ir Gediminaičių stulpai – dvidenariai. Kai neturima tikslų sidabro grynio duomenų, nusakyti monetos vertę denarais sudėtinga, todėl A. Luchtanas šio klausimo iš viso nenagrinėja, o E. Remecas (2004: 103–107) denarais vadina visas 0,25–0,91 g monetas.

Masės ir grynio mažėjimo dėsningumas būdingas ir kitų šalių XIV a. antrosios pusės smulkiesiems pinigams, pavyzdžiui, Raudonosios Rusios arba Kijeve kaldintoms vasalinio kunigaikščio Vladimiro Algirdaičio monetoms. Tai susiję su europinio „etalono“ – Prahos grašio nuosekliu masės ir grynio mažėjimu nuo 3,3 g 825-ojo grynio Karolio I (1346–1378 m.) iki 2,4 g 500-ojo grynio Vaclovo IV (1378–1419 m.) monetų. Pagal analogiją, PEČAT tipo monetų – pirmųjų didžiojo kunigaikščio vardu kaldintų LDK monetų masė turėjo nuosekliai mažėti nuo 1,4 iki 0,9 g (galbūt buvo apkarpmi monetų pakraščiai) ir priartėti prie Jogailos monetų masės. Išties sunku įsivaizduoti, kad būtų buvę priešingai, t. y. kad iš pradžių būtų buvusios kaldinamos lengvos monetos, o paskui – sunkesnės.

I tipo monetos yra dviejų atmainų: vienų vidutinė masė – apie 1,16 g, kitų – 0,5–0,6 g. Taigi jos galėjusios būti dviejų skirtingų nominalų (galbūt 5 ir 2 denarai). Šios monetos skiriasi ir epigrafais. Mažosiose monetose žodis PEČAT įrėžtas taisyklingame skritulyje, nepaliekant tuščių pakraščių, kitokiu šriftu (žr. 2 pav.). Pinigų reforma, dėl kurios taip pakito PEČAT tipo monetų vidutinė masė, galėjo būti įvykdyta Algirdo valdymo pabaigoje arba tuoj po Algirdo mirties (1377 m.), LDK sostą užėmus jo sūnui Jogailai.

Technologiniai argumentai. PEČAT tipo monetos nukaltos iš sidabro lakštų iškirptuose ruošiniuose, naudojant du atskirus spaudus: didesnio skersmens apatinį – su ietigaliu ir kryžiumi ir mažesnio skersmens viršutinį – su legenda PEČAT. Dėl skirtingo dydžio viršutinio ir apatinio spaudų daugelio monetų pusė, kurioje pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, yra išgaubta, pavyzdžiui, išgaubtos visos 87 Šančių lobio monetos. Monetos iš lakšto iškirptuose ruošiniuose XIV a. antroje pusėje kaldintos ir Aukso ordoje bei Haliče (Raudonojoje Rusijoje).

2 pav.

*Tikslų užrašo tekstą autoriui pateikė E. Rimša.

Vėlyvesnės ir lengvesnės visų kitų tipų lietuviškos monetos iki Aleksandro Jogailaičio valdymo laikotarpio (1492–1506 m.) kaltos iš suplotų sidabro vielos gabalėlių. Toks smulkių monetų gaminimo būdas buvo paprastesnis ir, matyt, pigesnis. Galima manyti, kad naujos technologijos išsigalėjimą LDK monetų kalyboje daugiausia lėmė monetų smulkėjimas. Spaudas, matyt, būdavo tokio paties skersmens kaip monetos ruošinėlis arba už jį didesnis, todėl daugelyje monetų legenda neiškalta arba matyti tik jos fragmentas. Kadangi legendos sunkiai įskaitomos, dažnai sunku nustatyti monetos priklausomybę. Pavyzdžiui, E. Ivanauskas ir M. Balčius (1994: 17–18) įskaitė lotynišką grafamą X ir, išmatavę monetos apskritimo ilgį, suskaičiavo, kad aplink centrinį vaizdą galėtų tilpti ne mažiau kaip 14 raidžių, o tai leistų spėti, kad monetos legenda buvusi WLADISLAUS (gal WLADISLAVS? – S. S.) REX P(oloniae). Tačiau E. Remecas (2003: 28), ištyręs Vilniaus žemutinės pilies lobio monetas, nustatė, kad jose įrašyta ne X, bet A grafama, ir atkreipė dėmesį, kad to meto lenkiškose monetose žodis „karalius“ buvo rašomas ne REX, bet REGIS. Visai suprantama, kad legendų šifravimas remiantis viena vos įžiūrima grafama, pagrįstas ne tiek mokslinė logika ir griežta argumentacija, kiek fantazija, kelia tam tikrų abejonių (žr. Luchtanas 2000: 75).

Jeigu pripažinsime teisingais E. Ivanausko teiginius (Ivanauskas, Balčius 1994: 40), kad PEČAT tipo monetas kaldino Vytautas (1392–1401 m.), bus sunku paaiškinti, kodėl nuo Jogailos valdymo laikais naudotos technologijos – smulkių monetų kaldinimo iš sidabro vielos pereita prie monetų kalimo iš sidabro lakštų, o vėliau (nuo 1401 m.) monetas su Vyčiu ir Gediminaičių stulpais vėl imta kaldinti taikant ankstesnę technologiją. Nežinomos ir priežastys, kodėl, valdant Vytautui, nuo lotyniškų legendų, kurios buvo kalamos vasalinio kunigaikščio Skirgailos monetose (Remecas 2003: 27), būtų reikėję grįžti prie archaiškos kirilicos (PEČAT tipo monetos).

Vėliau monetų kaldinimas iš sidabro vielos paplito ir slavų kunigaikštystėse Maskvoje, Riazanėje, kur monetas kaldinti pradėta XIV a. devintajame dešimtmetyje (Janin, Janina 1955: 123), Tverėje, Jaroslavyje – nuo 1400 m., Naugarde, Pskove – nuo 1420 m. (Spaskij 1970: 89–93). Šis faktas rodo ne tik PEČAT tipo monetų ankstyvumą, bet ir galimą LDK monetų kalybos įtaką slavų kunigaikštysčių monetų kaldinimui. PEČAT tipo monetų kalyba per pietines LDK sritis (Kijevą) galėjo būti veikiamą Aukso ordos monetų kalybos. LDK monetų prototipas galėjo būti ir Lenkijai pavaldžios pietvakarių kaimynės Haličo kunigaikštystės pinigai. Šioje kunigaikštystėje dar 1360–1370 m., Lenkijos karaliaus Kazimiero valdymo laikais, buvo kalamos 1,2–1,45 g sveriančios 950-ojo grynio monetos, kunigaikščio Vladimiro Opolskio valdymo laikais (1372–1379 m.) – 1,1–1,36 g masės 930-ojo grynio monetos, atitikusios pusę tuometinio Prahos grašio ir prilygusios sunkiosioms PEČAT tipo monetoms (Krzyzaniwskij 2000).

Archeologiniai argumentai. Archeologiniai argumentai yra itin svarūs, juos sunku paneigti. Pavyzdžiui, faktas, kad anksčiau minėta Kernavės moneta rasta per 1390 m. gaisrą sunaikintos ir nebeatstatytos Pajautos slėnio gyvenvietės degėsiuose, rodo, kad ji negalėjo patekti žemėn vėliau nei 1390 m. Bet nukalta ji, žinoma, galėjo būti ir daug anksčiau.

Kitas svarus archeologinis argumentas yra Šančių lobio sudėtis. Šį lobį sudaro 2 sidabro apyrankės, 1 tribriaunė kapa, 3 puskapės, 87 PEČAT tipo monetos ir 4 Moldavijos vaivados Petro Mušato I (1375–1391 m.) grašiai (žr. 3 pav.). Šančių lobyje rasti Petro Mušato I grašiai su septyniomis lelijomis skyde laikomi ankstyviausiais (Buzdugan ir kt. 1977: 45). Kadangi jie nelabai nudilę, galima manyti, kad buvo nukalti ne vėliau kaip 1378 m. (Petras Mušatas I monetas kaldinti pradėjo 1377 m. (Buzdugan ir kt. 1977: 45)). Akivaizdu, kad tribriaunės lietuviškos kapos buvo pagrindinė PEČAT tipo monetų žaliava. Kitokių lietuviškų monetų Šančių lobyje nerasta. Pagal E. Remecą (2003: 48), tai, kad be palyginti didelio kiekio PEČAT

3 pav.

tipo monetų, daugiau monetų lobyje nėra, rodytų, kad lobį užkasant jos dar nebuvo nukaltos. Išeitų, kad PEČAT tipo monetos yra seniausios lietuviškos monetos. Tačiau dera atkreipti dėmesį, kad tokia tyrimo metodika taikytina tik tuo atveju, kai monetos nėra lokalinės ir jų paplitimo arealai bent iš dalies sutampa.

A. Tautavičius (1965: 80) atkreipė dėmesį, kad PEČAT tipo monetų niekur nerasta kartu su monetomis, kurių vienoje pusėje pavaizduotas Raitelis, kitoje – dvigubas kryžius. Naujausi archeologiniai duomenys tai paneigia. Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje kartu su tribriaune puskape rasta 14 PEČAT tipo monetų, 14 monetų su Raiteliu ir dvigubu kryžiumi, 18 monetų su portretu ir Liūtu, 16 monetų su dvigubu kryžiumi ir žuvimi-žiedu, 1 moneta su Ereliu ir Liūtu.

Itin svarus argumentas PEČAT tipo monetų ankstyvumui pagrįsti yra Borščeve (netoli Kijevo) 1948 m. rastas lobis: 1 Naugardo grivna, 60 Aukso ordos chanų Abdulacho (1361–1369 m.), Muchamedo Bulako (1369–1385 m.) dirhamų, 8 Tochtamyšo (1379–1395 m.) dirhamai, 21 Vladimiro Algirdaičio (1363–1394 m.) Kijeve kaldinta moneta, 8 Kaributo Dimitro (1380–1393 m.) Seversko Naugarde kaldintos monetos, 1 Jono Liuksemburgiečio (1310–1340 m.), 2 Karolio I (1346–1378 m.) Prahos grašiai ir 1 PEČAT tipo moneta. Vėlyviausios yra Tochtamyšo monetos – jos nukaltos XIV a. devintojo dešimtmečio pradžioje (Kozubowski 1994: 138). Šis lobis paminėtas A. Luchtano straipsnio išnašose (1997: 59), tačiau jo sudėtis ir PEČAT tipo moneta nenagrinėjama. Todėl galima suabejoti straipsnio autoriaus išvada, kad PEČAT tipo monetas kaldinęs Vytautas nuo 1392 m. Matyti, kad archeologiniai duomenys nepatvirtina, kad PEČAT tipo monetos būtų kaldintos būtent Vytauto valdymo laikais (1392–1430 m.).

E. Ivanauskas ir M. Balčius (1994: 33) pagal PEČAT tipo monetą, kurią jie laiko vėlyviausia Borščevo lobio moneta, nukaldinta Vytauto 1392–1393 m., datuoja visą lobį. Aiškindami, kodėl lobyje nėra monetų, kaltų laikotarpiu tarp Tochtamyšo dirhamų kalimo metų (1380–1381 m.) ir PEČAT tipo monetų kaldinimo metų (1392–1393 m.), tyrėjai nurodo: „<...> matyt, savininkas (lobio – S. S.) kaupė lengviausiai į apyvartą paleidžiamas monetas. Tokiomis buvo ikireforminiai totoriški dirhamai“ (Ivanauskas, Balčius 1994: 33). Lieka tik pridurti – ir lietuviška PEČAT tipo moneta. Pateikti aiškinimai nepanašūs į mokslinius argumentus, o esminiai LDK numizmatikos dalykai turėtų būti grindžiami būtent jais.

Paleografiniai argumentai. Žodis **ПЕЧАТЬ** monetose būna įrėžtas dviem skirtingais LDK raštinėse vartotos kirilicos šriftais (žr. 1 pav.), rodančiais perėjimą nuo vėlyvojo „ustavo“ (*ycmaø*), kuriam būdingos griežtų geometrinių formų raidės, prie „pusustavio“ (*nohyycmaø*), kuriam būdingas raidžių užapvalinimas. Kijevo Rusijoje, įėjusioje į LDK sudėtį, toks perėjimas vyko XIV a. antrojoje pusėje (Pamerneckis 1991: 13). Kirilicos rašmenimis iškalta legenda **КНАЗЪ ЯГА П** ir Jogailos monetose, kurių vienoje pusėje vaizduojamas Vytis, kitoje – dvigubas kryžius. E. Remecas (2003: 27) nustatė, kad kai kurios Vilniaus žemutinės pilies lobio monetos, kaldintos Jogailos valdymo metu, rodo perėjimą nuo kirilicos prie gotiško šrifto. O Vytauto (1392–1430 m.) monetose su Gediminaičių stulpais ir Vyčiu esanti monograma **А** (Aleksandras), iškalta stulpų viduje, jau tikrai yra gotiška.

Panašus pokytis matyti ir valdovų antspauduose. Antai nuo 1382 m. Jogailos, Vytauto ir Skirgailos naudotuose antspauduose, pritvirtintuose prie 1385 m. Krėvoje pasirašyto Jogailos vedybų sutarties akto, įrėžtos gotiškos raidės (Luchtanas 2000), o prie šio akto pritvirtintų slaviškus kraštus valdžiusių Jogailos brolių Lengvenio ir Kaributo Dimitro antspaudų legendos iškaltos kirilica (Luchtanas 2000).

Beje, visuose Vytauto antspauduose, įskaitant ir patį seniausią 1379 m. Trakų kunigaikščio antspaudą, yra lotyniški įrašai (Vossberg 1854; Gumowski 1930: 717–722).

Istoriniai argumentai. Anksčiausiai LDK teritorijoje kaldintos Kijevo kunigaikščio Vladimiro Algirdaičio (1363–1394 m.) monetos. Manoma, kad Vladimiras Algirdaitis kaldino 7 tipų viena už kitą lengvesnes ir žemesnės prabos monetas (Kozubowski

4 pav.

5 pav.

1994). Pirmosios Vladimiro Algirdaičio I tipo monetos XIV a. septintajame dešimtmetyje buvo pagamintos pagal Aukso ordos chano Džanibeko (1342–1357 m.) Giulistane 1351–1352 m. kaldintų arabiškų monetų pavyzdį. Šiek tiek vėliau Vladimiro Algirdaičio kaldintų monetų averse atsirado kunigaikščio ženklas (žr. 4 pav.). Iš pradžių jis buvo komponuojamas su arabiškos legendos fragmentais, būdingais Aukso ordos chano Muchamedo Buliako (1369–1385 m.) 1371–1372 m. kaldintoms monetoms, arba su totorišku dviejų širdžių pynutės ornamentu. Nuo 1370 m. Vladimiro Algirdaičio monetose vietoj totoriškų ornamentų centre iškalama raidė K, žyminti jo valdomos kunigaikštystės sostinę ir monetų gamybos vietą – Kijevo, arba graikiškasis kryžius, simbolizuojantis Kijevo Rusios ir jos valdovo išpažįstamą stačiatikių tikėjimą (žr. 5 pav.). Vladimiro Algirdaičio monetos rodytų, kad Aukso orda iš pradžių darė didelę įtaką Kijevo kunigaikštystei, bet vėliau Vladimiro Algirdaičio vidaus ir užsienio politika tapo vis savarankiškesnė. Valdymo pradžioje kunigaikštis iš gyventojų turėjo surinkti valstybinį mokestį LDK išdui, galbūt ir duoklę Aukso ordos tikrajam valdovui emyrui Mamajui, su kuriuo Algirdas buvo sudaręs taikos sutartį. Kijevo Rusioje iki tol daugiausia cirkuliavo Aukso ordos monetos, taigi suprantama, kodėl Vladimiras Algirdaitis nedelsdamas pradėjo kaldinti savas monetas. Jų kalybą galėjo paskatinti ir tai, kad monetas kaldino Kijevo kunigaikštystės vakarinis kaimynas Haličas (Krzyzaniwskij 2000).

Taigi Algirdo vasalas Vladimiras, Algirdo sūnus iš pirmosios santuokos, jau nuo XIV a. septintojo dešimtmečio Kijevo kunigaikštystėje kaldino savas monetas. Daugiausia šių monetų randama Ukrainoje (Kijevo ir Černigovo srityse), o tai rodo jų lokalinį pobūdį, tačiau viena moneta rasta ir Raudondvario (Vilniaus r.) lobyje kartu su tribriaunėmis kapomis ir Jogailos monetomis (Wittyg 1886; Aleksiejūnas 2000: 85–88). Algirdo pavaldinio parodyta iniciatyva turėjo paskatinti ir LDK valdovą pasinaudoti galimybe kaldinant monetas papildyti valstybės išdą ir palengvinti sidabrinės surinkimą.

Heraldiniai argumentai. Paprastai valdovai piniguose stengdavosi iškalti ne tik savo vardą, bet ir titulus: slaviškai KNIAZ (kunigaikštis), VELIKIJ KNIAZ (didysis kunigaikštis), vėliau – lotyniškai DUX (kunigaikštis), MAGNUS DUX (didysis kunigaikštis). Ypač tai buvo aktualu esant nestabiliai politinei padėčiai – tada naujasis valdovas skubėdavo pareikšti apie save ir savo valdžią. Tačiau PEČAT tipo monetos yra anoniminės. Nors monetų skersmuo pakankamai didelis, kad būtų galima iškalti ilgesnį įrašą, daugumos jų pakraščiai tušti. Kyla klausimas, kodėl šios monetos neišnaudotos propagandiniais tikslais.

PEČAT tipo monetų anonimiškumą būtų galima paaiškinti kita šių monetų ypatybe. Jų averse pavaizduotas jungtinis heraldinis simbolis, sudarytas iš dviejų atskirų ženklų – ietigalio ir graikiškojo kryžiaus. Toks dvigubas heraldinis simbolis paprastai naudojamas, kai sujungiami dviejų asmenų heraldiniai ženklai ar dinastiniai herbai, pavyzdžiui, vedybų atveju. PEČAT tipo monetų jungtinis heraldinis simbolis – tai dviejų kunigaikščių, nuo 1345 m. kartu darniai valdžiusių LDK, diarchijos įprasminimas. Graikiškasis kryžius – slaviškų žemių valdovo ir didžiojo kunigaikščio Algirdo ženklas, ietigalis – narsumu pasižymėjusio Trakų kunigaikščio Kęstučio ženklas. Numizmatikoje žinoma ir daugiau diarchijų simbolizuojančių jungtinių heraldinių ženklų. Pavyzdžiui, Moldavijos diarchų Iljašo ir Stepono II bendro valdymo laikotarpiu (1436–1442 m.) kaldintų monetų reverse iškalti abiejų valdovų heraldiniai ženklai – kuoka ir kalavijas.

Taigi simboliais, nenurodant valdovų vardų, tikriausiai norėta pažymėti, kad šalių valdo du valdovai. Kartu vaizduojant ietigalį ir graikiškąjį kryžių, galėjo būti siekiama parodyti Algirdo ir Kęstučio solidarumą valdant valstybę. Iš tiesų užsieniečiai dažnai neskirdavo, kuris kunigaikštis – Algirdas ar Kęstutis – yra Lietuvos valdovas, ir Kęstutį tituluodavo Lietuvos karaliumi (Kučinskas 1988: 32). Tik kai kurių monetų reverse, žodžio PEČAT viduryje, taigi monetos centre, iškaltas toks pat graikiškasis kryžius

6 pav.

7 pav.

8 pav.

9 pav.

kaip didžiojo kunigaikščio Algirdo ženklas (žr. 6 pav.) galėjo rodyti, kuris iš dviejų valdovų valstybėje užima aukštesnę padėtį.

Neatmestina ir kita dvigubo heraldinio simbolio – ietigalio su kryžiumi versija. Tai galėjo būti Algirdo kariško ženklo (ietigalio) ir jo valdingos antrosios žmonos – Tverės kunigaikštystės stačiatikės Julijonos heraldinio ženklo (graikiškojo kryžiaus) junginys. Žinoma, kad Julijona buvo itin energinga, aktyviai dalyvavo valstybės valdyme, ypač po Algirdo mirties (1377 m.), kai palaikė sūnų Jogailą sudarant Dovydiškių sutartį su Vokiečių ordinu, nukreiptą prieš Kęstutį (Janin, Janina 1955: 157–160).

Sfragistiniai argumentai. Visų žinomų Vytauto antspaūdų (seniausias – Trakų kunigaikščio 1379 m.) legendos yra lotyniškos, o Algirdaičiai (Kaributas – 1385 m., Jogaila – iki 1382 m., Skirgaila – iki 1382 m.) naudojo antspaūdus su kirilica įrašytais legendomis (Rimša 2002: 95).

Numizmatiniai argumentai. Ietigalis su kryžiumi laikytinas Algirdo – didžiojo Lietuvos kunigaikščio heraldiniu simboliu, kurį kaldindamas monetas naudojo ir jo vasalas Kęstutis bei LDK sosto paveldėtojas Jogaila. Tik taip galima paaiškinti monetas (žr. 7 pav.), kurių vienoje pusėje pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, kitoje – Gediminaičių stulpai (tai Kęstučio kaldintos monetos), ir monetas (žr. 8 pav.), kurių vienoje pusėje pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, kitoje – dvigubas kryžius skyde (tai Jogailos kaldintos monetos). Kęstutis monetas kaldino ilgai, galbūt ir tapęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu (1381–1382 m.), ir jų nukaldino daugiau nei bet kuris kitas XIV a. pabaigos Lietuvos valdovas. Jogailos monetų kaldinta nedaug – senkapiuose rasta tik viena moneta (Douchis, Ivanauskas 2002). Vietoj jų pradėtos kalti monetos su Vyčiu ir dvigubu kryžiumi.

Sprendžiant iš Vilniaus žemutinės pilies lobio PEČAT tipo monetų, jų masė nuolat mažėjo, kol tapo lygi mažųjų PEČAT tipo monetų masei (0,5–0,6 g). Šių monetų vidutinė masė, matyt, ir nominalas, beveik atitinka Jogailos ir jo vasalo Skirgailos (1382–1392 m.) kaldintų monetų metrologinius dydžius (Remecas 2003: 83–98). Tai leidžia daryti prielaidą, kad PEČAT tipo monetų masė (ir sidabro grynis) mažėjo dėsningai, kaip ir Prahos grašio tikroji vertė, kuri ypač sumažėjo valdant Vaelovui IV (1378–1419 m.).

Numizmatė Dalia Grimalauskaitė (2001), tyrinėdama Šančių lobyje rastą PEČAT tipo monetą (Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus; inv. nr. Ag-9138; žr. 9 pav.), iškėlė hipotezę, kad ji pagaminta iš monetos su keturkoju gyvūnu („žvėrimi“), kaldintos LDK valdant Jogailai. Išeitų, kad PEČAT tipo monetos kaldintos vėlesniu nei Jogailos valdymo laikotarpiu, taigi – valdant Vytautui. Tačiau neatkreipta dėmesio, kad perkalta Šančių lobio moneta (masė 1,31 g) yra sunkiausia iš autorės aprašytų visų žinomų monetų su „žvėrimi“ (jų vid. masė 0,784 g), sunkesnė už jas net 77 procentais. Monetą perkaland jį neturėtų pasunkėti. Taigi nėra pagrindo Šančių lobio PEČAT tipo monetą laikyti pagaminta iš monetos su Liūtu. Povilo Karazijos (1952) nuomone, PEČAT tipo moneta galėjo būti perkalta iš beveik tokios pačios masės Haličo monetos, kuri gerokai senesnė nei moneta su Liūtu.

Ekonominiai argumentai. Paskutiniai į diskusiją dėl seniausių LDK monetų įsitraukė ekonomistai ir pateikė netikėtų argumentų smulkiųjų pinigų atsiradimui LDK pagrįsti. Vladas Terleckas (2002: 60–61), išsamiai išnaginėjęs XIV a. ekonomines sąlygas LDK ir remdamasis teze, kad valdovai kuria ne pinigus, o jų formą (lydiniai ar monetos), teigia, kad savų monetų atsiradimą lėmė ne valdovo ambicijos ar propagandiniai tikslai, o šalies ūkio subrendimas ir poreikiai. Pirmųjų LDK monetų gaminimo poreikį V. Terleckas susiejo su XIV a. ikirikštinio laikotarpio reiškiniu – visuotinio valstybinio sidabrinės mokesčio įvedimu. Sidabrinės mokesčio, skirtas krašto gynybinėms reikmėms tenkinti, buvo renkamas nuo kiekvieno dūmo ar žagrės. XIV a. sidabrinė galėjo būti 6–12 grašių, todėl jai rinkti netiko sidabro kapos (vid. masė apie 104 g), buvo reikalingi smulkūs pinigai.

2. Heraldiniai simboliai seniausiose lietuviškose monetose

Jau ne kartą atkreiptas dėmesys, kad seniausių lietuviškų monetų skirstymas į 4 pagrindinius tipus pagal jose pavaizduotus heraldinius ženklus (I – ietigalis su kryžiumi ir legenda PEČAT, II – Gedimino stulpai ir ietigalis su kryžiumi, III – Vytis ir Gediminaičių stulpai, IV – Vytis ir dvigubas kryžius) chronologiškai nėra teisingas ir neapima visų XIV a. antrosios pusės–XV a. pirmosios pusės lietuviškų monetų. Atsižvelgiant į paskutinio dešimtmečio archeologinius radinius, lietuviškų monetų klasifikacija turėtų būti gerokai patikslinta. Turėtų būti „perpieštas“ ir visas LDK numizmatikos paveikslas, kad jame būtų matyti naujieji bruožai. Gera proga iš naujo įvertinti LDK numizmatiką pasitaikė 2000 m., kai rastas išpūdingas Vilniaus žemutinės pilies lobis. Apmaudu, kad E. Remecas (2003), aprašęs loby sudėtį, ta galimybe nepasinaudojo, o nurodė tik loby monetų tipus, taikydamasis prie kai kurių diskutuotinių hipotezių. Jis teigė, kad monetos, kurių vienoje pusėje pavaizduotas karūnuoto valdovo portretas, kitoje – Liūtas, nukaltos laikotarpiu nuo 1386 m. kovo 16 d., kai Jogaila karūnuotas Lenkijos karaliumi, iki Lietuvos krikšto 1387 m. vasario mėnesį, ir kad šiose monetose kartu su totorišku ornamentu (pasak autoriaus – tamga) pavaizduotas Liūtas (barsas) rodo pretenzijas į visą Aukso ordos valdomą Rusiją. Kadangi tokios monetos yra lokalinio pobūdžio ir ypač retos (jų žinoma tik 18, dauguma rasta Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje, kur buvo monetų kalykla), E. Remeco pateikti argumentai neatrodo labai įtikinami. Nors aptariamas darbas vertas platesnės analizės, pažymėtina, kad kartu su puse lietuviško tribriaunio lydinio ir Jogailos valdymo laikotarpio (1377–1381, 1382–1392 m.) monetomis keturiolika lobyje rastų PEČAT tipo monetų E. Remecas vis dėlto laikė kaldintomis ne Algirdo ar Jogailos, o Vytauto (nuo 1392 m.).

Vilniaus žemutinės pilies lobis atskleidė vieną įdomią seniausių lietuviškų monetų ypatybę – jų averse ir reverse vaizduojami heraldiniai simboliai arba herbai. Juos išnagrinėjus, būtų galima išspręsti kai kurias monetų atribucijos problemas.

Dažniausi lietuviškų monetų heraldiniai simboliai yra ietigalis su kryžiumi, dvigubas kryžius skyde, Gediminaičių stulpai, Vytis (raito valdovo atvaizdas), Liūtas, Erelis (Lenkijos karaliaus simbolis). Vieni šių simbolių yra pagrindiniai, naudoti valdovo – didžiojo kunigaikščio, kiti – antraeiliai, arba dinastiniai, naudoti sritinio kunigaikščio. Pagrindiniai simboliai būna pavaizduoti monetos averse, antraeiliai – reverse. Heraldinis simbolis ar herbas, pavaizduotas anonimines monetose, yra ypatingos svarbos – jis atstoja legendą, iš jo galima sužinoti monetą kaldinusį valdovą arba jo vasalą.

Viduramžiais monetų kalimo regaliją paprastai turėdavo valdovas, tačiau neretai vietinei apyvartai vykdyti, ekonominių sąlygų verčiami ar siekdami politinių tikslų, monetas kaldindavo ir sritiniai kunigaikščiai (vasalai). Galiodavo principas, nusakytas Prancūzijos karaliaus Liudviko IX: vasalo monetos cirkuliuoja tik jo valdose, o karaliaus monetos kursuoja visoje karalystėje. Taigi sritinių kunigaikščių kaldintos monetos cirkuliuodavo tik tam tikroje valstybės teritorijoje. Vasalas monetoms kaldinti paprastai turėdavo gauti valdovo leidimą. Kad nekiltų konfliktas su suverenu, jis monetoje turėdavo pažymėti, kad moneta kaldinama valdovo vardu. Suvereno ir vasalo santykį rodo atitinkamos legendos arba heraldiniai simboliai. Toks principas išlaikytas beveik visose LDK monetose. XV a. pabaigos monetose iškalti heraldiniai ženklai, valdovų vardai ir titulai, vėliau imti žymėti monetos kalimo metai. Pavyzdžiui, Lenkijos karaliaus ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio vasalo Žygimanto (vėliau praminto Senuoju), valdžiusio nedidelę Glogovijos kunigaikštystę Silezijos pasienyje, 1506 m. kaldintų grašių (žr. 10 pav.) averse pavaizduotas suvereno Kazimiero Jogailaičio herbas Erelis, aplink jį išdėstyta legenda KAZIMIRI R(egis) POLONIE NATVS (Lenkijos karaliaus Kazimiero sūnus), reverse iškaltas Žygimanto herbas Vytis, aplinkui – legendos tęsinys SIGISMVNDVS DVX GLOGOVIE (Glogovijos kunigaikštis Žygimantas).

10 pav.

Permainingo XIV a. pabaigos lietuviškose monetose tas pats simbolis naudotas ir kaip pagrindinis, ir kaip antraeilis. Pavyzdžiui, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo heraldinis ženklas ietigalis su kryžiumi PEČAT tipo monetose yra pagrindinis, o vasalinio Trakų kunigaikščio Kęstučio monetose su Gediminaičių stulpais – antraeilis (žr. 7 pav.). Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jogailos monetoje, kurios vienoje pusėje iškaltas dvigubas kryžius, ietigalis su kryžiumi (žr. 8 pav.) pavaizduotas kaip Algirdaičių dinastinis simbolis, taigi taip pat yra antraeilis. Kęstučio monetoje su ietigaliu ir kryžiumi Gediminaičių stulpai yra pagrindinis simbolis, o Vytauto monetose – antraeilis dinastinis ženklas (pagrindinis – Vytis).

Naujas LDK monetų simbolis – Liūtas. Šį pagalbinį heraldinį simbolį naudojo Jogailos brolis Skirgaila, ištikimas Jogailos pagalbininkas ir vasalas. 1382 m., kai buvo nužudytas Kęstutis, Skirgaila gavo valdyti Trakų kunigaikštystę, o 1386 m., siuzerenui Jogailai tapus Lenkijos karaliumi ir išvykus į Krokuvą – ir Vilniaus kraštą, išskyrus sostinę Vilnių. Nuo 1387 m. Skirgailai paskirtas dar ir Polockas (Tęgowski 1999: 101). Taigi Skirgaila buvo tikrasis LDK valdytojas, savo rankose jis buvo sutelkęs valdžią, kuri iš tikro gerokai viršijo dėdės Kęstučio turėtas galias LDK valdant Algirdui. Kaip patikimiausias didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jogailos šalininkas jis visiškai galėjo turėti vasalo monetų kalimo regaliją. Skirgailos herbas Liūtas Vyčio skyde pavaizduotas jo 1382 m. antspaude. Toks antspaudas (žr. 11 pav.) pritvirtintas ir prie Jogailos vedybinio akto, surašyto Krėvoje 1385 m. (Rimša 2002: 97).

11 pav.

Prielaida, kad Skirgaila kaldino monetas, nėra nauja. E. Ivanauskas ir M. Balčius (1994: 49–50) spėjo, kad Skirgaila, 1395 m. paskirtas Kijevo kunigaikščiu, Kijeve kaldino monetas (denarus) su lygių galų kryžiumi (šv. Andriejaus), kaip Skirgailos asmeniniu simboliu, ir Rusijos simboliu Liūtu. Vienintelė tokia moneta rasta Sosnicos lobyje (Černigovo sritis) kartu su Vladimiro Algirdaičio monetomis. Tačiau Edmundas Rimša (2002: 96) įrodė, kad Skirgaila nenaudojo lygių galų kryžiaus simbolio. E. Rimša (2002: 97) nurodė ir istorikus sukklaidinusių Marian Gumowski darbą, kuriame Jogailos bajoro ir svainio Vaidilos antspaudas su sukryžiuotų keturių strėlių simboliu, pritvirtintas prie Krėvos 1385 m. akto, neteisingai interpretuojamas kaip Skirgailos. Taigi monetą su šv. Andriejaus kryžiumi neteisinga laikyti Skirgailos moneta.

Rasta lietuviškų monetų (žr. 12 pav.), kurių vienoje pusėje iškalti neįskaitomi rašmenys, kitoje pavaizduotas keturpėščias liūtas, o virš jo – dviejų supintų širdžių ornamentas (Zabiela 1996). Pirmąsias šio tipo monetas radę archeologai Regina Volkaitė-Kulikauskienė ir A. Luchtanas (1981) jas priskyrė Jogailai. E. Ivanauskas ir M. Balčius (1994: 51), išvelgę Gediminaičių stulpus ir kirilica įrašytą žodį PEČAT, nusprendė, kad jas 1396–1399 m. kaldino Vytautas. Taip mano ir D. Grimalauskaitė (2001: 123).

12 pav.

13 pav.

Pirmosios monetos su Liūtu reverse Skirgailos galėjo būti nukaldintos 1382–1386 m. Vėliau jas, matyt, pakeitė monetos su karūnuoto valdovo portretu, nukaldintos po Jogailos karūnavimo 1386 m. (žr. 13 pav.). Tokių monetų Vilniaus žemutinės pilies lobyje rasta net aštuoniolika. E. Remeco (2003: 24) nuomone, monetos su Liūtu priskirtinos Jogailai, o dviejų širdžių ornamentas – tai Aukso ordos chano tamga. Tačiau šiai E. Remeco versijai trūksta paties svarbiausio argumento – nuorodos, kurio gi Aukso ordos chano tamga iškalta Jogailos monetoje ir kieno gi vasalas buvo Jogaila. Atkreiptinas dėmesys, kad 1930 m. Rusijos sfragistikos pradininkas Nikolaj P. Lichačiov (1930) nustatė, kad dviejų supintų širdžių ženklas, dažnai vaizduojamas Aukso ordos monetose greta chano tamgos, taip pat Aukso ordos vasalo – Rusios kunigaikštysčių monetose, vis dėlto yra tik ornamentas, o ne tamga.

Totoriško ornamento vaizdavimą lietuviškose monetose galėjo lemti įvairios priežastys. Pirma, kalyklos meistras galėjo būti atvykęs iš Aukso ordos. Jis galėjo atvykti dar 1380 m., kai Jogaila sudarė sąjungą su Aukso ordos emyru Mamajumi, nukreiptą prieš Maskvą ir jo valdžios nepripažinusį vyriausiąjį brolių Andrių (Jakštas

14 pav.

ir kt. 1991: 91). Antra, vaizduojant totoriškus ornamentus galėjo būti sąmoningai siekiama suteikti lietuviškomis monetoms totorišką išvaizdą, kad šios, lengvesnės, monetos (vid. masė apie 0,6 g) galėtų sėkmingiau įsiskverbti į užsienio rinką, kurioje Aukso ordos dirhamai dėl stabilios masės ir geros sidabro kokybės (grynio) aukštai vertinti. Toks totoriškas ornamentas būdingas Vladimiro Algirdaičio Kijeve kaldintoms ankstyvosioms monetoms, Jogailos jaunesnysis brolis ir šalininkas Kaributas Dimitras, valdęs Seversko Naugardą (1380–1393 m.), kaldino monetas (žr. 14 pav.), kurių pavyzdžiu galima laikyti Aukso ordos dirhamus (Kozubovskij 1998: 35–36). Monetų averse prie totoriškų rašmenų pavaizduotas kunigaikščio Kaributo Dimitro ženklas panašus į jo uošvio ir svainio (Kotliar 1975: 74; Tęgowski 1999: 109, 309), Riazanės kunigaikščio Olego Ivanovičiaus (1350–1402 m.) kaldintų monetų tamga, tapusią giminės simboliu. Tačiau Aukso ordos vasalo Olego Ivanovičiaus kaldintose monetose tamga iškalta specialiu spaudu, o Kaributo Dimitro ženklas įrėžtas pačiame spaude. Dviejuose lobiuose Padniestrėje ir Pavolgyje (Černigovo sritis) rasta 13 šio tipo monetų, sveriančių nuo 0,65 iki 1,5 g. Šių monetų kaldinimas galėjo būti susijęs su Kaributo Dimitro pasipriešinimu didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Kęstučiui, kai 1381 m. jis atsisakė mokėti mokesčius ir suėmė didžiojo kunigaikščio duoklės surinkėjus (Kozubovskij 1998: 36). Įdomu, kad Riazanės kunigaikščio Olego Ivanovičiaus, kuris po 1380 m. Kulikovo mūšio nusikratė totoriškos „globos“, kaldintose monetose ir toliau buvo vaizduojama tamga (Kotliar 1975: 74). Matyt, ekonomiškai buvo naudinga, kad Riazanės monetos neprarastų totoriškos išvaizdos.

Vis dėlto labiausiai tikėtina, kad LDK monetose pavaizduotas dviejų širdžių ornamentas į Lietuvą pateko iš Skandinavijos. Audronė Bliujienė nustatė (1999: 48, 53, 120), kad jis naudotas XI–XII a. kuršių papuošaluose, kuršiai gamino ir tokios formos kiauraraštes seges (jų rasta Palangoje). Pasak švedų archeologo Vilhelm Holmqvist (1939: 39), dviejų širdžių ornamentą kuršiai perėmė iš Egipto krikščionių koptų per germanus ir Skandinavijos vikingus.

Mažiausiai diskutuotinas heraldinis simbolis – dvigubas kryžius skyde (žr. 15 pav.). Jį beveik visi tyrėjai priskiria Jogailai, jo naudojimas LDK monetose siejamas su Jogailos vedybomis (1386 m.) ir Lietuvos krikštu (1387 m.). Tiesa, šio straipsnio autorius, atkreipęs dėmesį, kad Vytauto monetose, kurių vienoje pusėje pavaizduotas Vytis, kitoje – Gediminaičių stulpai, Vyčio jojimo kryptis tokia pati kaip kai kuriose monetose su Vyčiu ir dvigubu kryžiumi, teigė, kad kai kurios monetos su dvigubu kryžiumi galėjo būti nukaldintos Vytauto, kaip Jogailos vasalinio kunigaikščio (Sajauskas 1992: 103). Tačiau V. Aleksiejūnas (2000), atlikęs išsamią šio tipo monetų analizę, įrodė, kad Vyčio vaizdavimo stilius galėjo kisti ne dėl emitento politinės orientacijos, bet dėl spaudų raižytojo neįgudimo. Dabartiniu metu monetos su dvigubu kryžiumi ne tik Jogailai, bet ir Vytautui priskiria tik Robert J. Douchis ir Eugenijus Ivanauskas (2002). Teigiant, kad jos kaldintos Jogailos, paprastai kaip įrodymas pateikiamas faktas, kad dvigubo kryžiaus simbolis lenkiškuose pusgrašiuose buvo naudojamas ne tik Lenkijos karaliaus Jogailos, karalienės Jadvygos, bet ir jo sūnų Vladislovo Varniečio bei Kazimiero (Kałowski 1974). Sfragistikos ir heraldikos specialistai dvigubą kryžių skyde laiko Jogailaičių herbu. Diskusija dėl šių monetų priklausymo apskritai turėtų būti baigta, nes E. Remecas Vilniaus žemutinės pilies lobiai monetose rekonstravo visą kirilica iškalta legendą (kunigaikščio Jogailos ženklas).

Įdomu, kad keturiolikoje Vilniaus žemutinėje pilyje rastų šio tipo monetų (žr. 16 pav.) raitelis vaizduojamas ne su kalaviju, bet su ietimi (Remecas 2003: 94–98). Tokia raito valdovo ginkluotė būdinga anksčiau kaldintoms monetoms. Kalavijo įsitvirtinimas Lietuvos valdovų heraldikoje sietinas su valdančiosios dinastijos idėjiniais pokyčiais. Perėjimas nuo ieties prie kalavijo aiškiai matyti iš Semiono Lengvenio antspaudo: 1385 m. antspaude raitelis pavaizduotas su ietimi, o 1388 m. antspaude – su kalaviju (Rimša 2002: 92).

15 pav.

16 pav.

17 pav.

18 pav.

19 pav.

Jogailai priskirtinos ir monetos (žr. 17 pav.), kurių vienoje pusėje pavaizduotas dvigubas kryžius, kitoje – simbolis, kai kurių tyrėjų identifikuojamas kaip žuvis, susukta į žiedą (žr. Ivanauskas, Balčius 1994: 28; Remecas 2003: 31–35). Žuvis laikoma nauju krikščionybės simboliu (Ivanauskas 2000). Žuvies pusėje pavaizduotas siužetas su daugybe stambių taškų, šalia skydo su dvigubu kryžiumi suraityti ornamentai ir kalybos panašumas į Aukso ordos dirhamų kalybą (žr. 18 pav.) rodytų, kad buvo priežasčių šias monetas kalti panašias į totoriškas. Žinant apie Jogailos politinę padėtį ir valdžios silpnumą 1382–1392 m., kovojant su nepaklusniu vyriausiuoju broliu Andriumi, susivienijusiu su Maskva, ir su atkakliu pusbroliu Vytautu, kuris naudojosi Vokiečių ordinu siekdamas susigražinti paveržtą tėvoniją, galima manyti, kad Jogaila darė nuolaidas Aukso ordai, norėdamas pasiekti užnugario saugumą. Galbūt agresyvus priešas, kaip jau ne kartą yra buvę, ramintas pinigais – tai rodytų monetų išvaizda. Vis dėlto tokiai versijai patvirtinti trūksta istorinių argumentų.

Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rasta dar viena iki tol nežinoma moneta su Liūtu reverse, kaldinta Jogailos valdymo laikais (Remecas 2003: 103). Jos averse pavaizduotas Lenkijos heraldinis simbolis Erelis (žr. 19 pav.). Sugretinus šią monetą su kitomis lietuviškomis Jogailos monetomis, kurių reverse vaizduojamas Liūtas, ir atsižvelgiant į tai, kad moneta rasta LDK sostinėje, Valdovų rūmų teritorijoje, galima daryti prielaidą, kad tai lietuviška moneta, kaldinta (1386–1392 m.) Skirgailos, Jogailą karūnavus Lenkijos karaliumi.

3. Kęstučio kaldintos monetos

Dar vienas iki galo neišnarpliotas „mazgas“ – vadinamosios II tipo monetos. Jų averse iškaltas Gediminaičių dinastinis simbolis , istorinėje literatūroje dažniausiai vadinamas Gedimino arba Gediminaičių stulpais, reverse – ietigalis su graikiškuoju kryžiumi (žr. 7 pav.). Šios monetos taip pat anoniminės. Vieni jos priskiriamos Kęstučiui (žr. Tautavičius 1965; Michelbertas 1989; Svetikas 1996), kitų – Vytautui (žr. Kiersnowski 1982; Ivanauskas, Balčius 1994; Luchtanas 2000).

Šio tipo monetose iškaltas ietigalis labai skiriasi nuo PEČAT tipo monetose pavaizduoto įtvieriamojo ietigalio (strėlės antgalio) . Monetose su Gediminaičių stulpais jis dažniausiai įmovinis, veikia panašus į masyvų keturkampio pjūvio arba leto strėlės antgalį. Tai rodytų, kad šio tipo monetos vėlyvesnės nei PEČAT tipo monetos – juk arbaletas Lietuvoje atsirado vėliau nei lankas. Be to, monetos vidutinė masė – apie 0,29 g, t. y. beveik perpus mažesnė nei lengvųjų PEČAT tipo monetų. Šias monetas su tam tikromis išlygomis būtų galima vadinti denarais.

E. Svetikas (1996) nustatė, kad XIV a., laidojant pagal senmeldiškus papročius, kaip įkapės gausiausiai dėtos šio tipo monetos (35 kapuose rasta 101 moneta).

Daugelio archeologų nuomone, monetas, kurių vienoje pusėje iškalti Gediminaičių stulpai, kitoje pavaizduotas ietigalis su graikiškuoju kryžiumi, kaldino Kęstutis – Trakų kunigaikštis (nuo 1345 m.), didysis Lietuvos kunigaikštis (1381–1382 m.). Veikiausiai jis, kaip Algirdo submonarchas, turėjo monetų kaldinimo regaliją ir jas kaldino Trakuose, dar netapęs didžiuoju kunigaikščiu. Didžiausias Kęstučio denarų lobis rastas Verkiuose. Jame kartu su keliais Prahos grašiais ir Vakarų Europos denarais, kurių nukalimo metai nežinomi, aptikti net 1954 Kęstučio denarai. Skirtingas monetų nudilimas ir atmainų gausa rodytų, kad jos buvo kaldintos ir kauptos ilgai. Taigi Kęstutis šias monetas, matyt, kaldino ne tik būdamas Trakų kunigaikščiu, bet ir vėliau, tapęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu.

A. Luchtanas (1997: 54) paneigė A. Tautavičiaus žinią, kad viena šio tipo moneta rasta Trakų pusiasalio pilies bokšto, sugriauto 1383 m., griuvėsiuose, ir teigė, kad tai vėlyvesnė moneta. Jis nustatė, kad moneta rasta ne po bokšto griuvėsiais, bet virš jų, suplūktame molyje. Taigi tarsi įrodyta, kad moneta pamesta ne prieš sugriauvant bokštą 1383 m., bet vėliau, jį atstatant. Deja, tai nepadeda nustatyti monetos kalimo laiko, nes nežinoma, kada pilies bokštas atstatytas (Tautavičius 1971: 107).

Priešingai, apie bokšto atstatymo laiką sprendžiama pagal jame rastos monetos priklausymą ir spėjama nukaldinimo laiką (Tautavičius 1971: 107).

Kaip įrodymas, kad monetos su Gediminaičių stulpais ir ietigaliu su kryžiumi nukaldintos vėliau nei 1383 m., pateikiamas 18 monetų lobis, rastas prie Trakų salos pilies fasado. Kadangi archeologai nesutaria, kada pastatyta Trakų salos pilis, atlikti rastų, ant kurių pastatyta pilies siena, dendrochronologiniai tyrimai ir nustatyta, kad rąstai datuoti 1385 m. Todėl teigiama, kad pilies statyba prasidėjo vėliau nei 1385 m. Nediskutuosime dėl dendrochronologinių tyrimų tikslumo, tik atkreipsime dėmesį į A. Luchtano (1997: 55) padarytą išvadą: „Todėl teisuus E. Ivanauskas, datuojantis Trakų Salos lobį XV a. II ketvirčiu“. Logiškiau būtų teigti, kad monetos Trakų saloje paslėptos ne anksčiau kaip 1385 m., ir manyti, kad jos galėjo būti paslėptos po 3 ar 5, o ne po 40 metų. Kita vertus, loby užkasimo data apie monetų nukalimo laiką pasako tik tiek, kad jos nukaltos iki loby užkasant. Ir ne daugiau. Taigi ir dendrochronologiniai tyrimai neįrodo, kad šios monetos kaldintos Vytauto.

Įdomų argumentą vėlyvai monetų kaldinimo datai įrodyti pateikia E. Remecas (2003: 48). Atsižvelgdamas į tai, kad šių monetų nebuvo Vilniaus žemutinės pilies lobyje kartu su Jogailos monetomis, jis teigia, kad iki užkasant lobį jos dar buvo nenukaltos, ir daro prielaidą, kad monetos XV a. kaldintos Vytauto. Vilniaus žemutinės pilies lobis rastas beveik kalyklos teritorijoje, todėl toks teiginys būtų teisingas tik tada, jeigu būtų įrodyta, kad Jogailos monetos ir monetos su Gediminaičių stulpais ir ietigaliu su kryžiumi buvo kaldintos toje pačioje kalykloje. Deja, tai neįrodyta. Tai, kad šių monetų nerasta Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje, leistų daryti prielaidą, kad jos kaldintos ne Vilniuje, bet Kęstučio sostinėje Trakuose.

Jogailos monetų rasta labai mažai nedideliame plote tarp Vilniaus ir Utenos (Remecas 2003: 26, 32, 37). O monetų su Gediminaičių stulpais ir ietigaliu su kryžiumi rasta ne tik visoje Lietuvoje, bet ir toli už jos ribų. Didžiausias lobis aptiktas Verkiuose, kiek mažesnis – Kęstučio valdytoje Volynėje (Lucke). Beje, šiuose lobuose nebuvo Jogailos monetų. Jei vadovausimės E. Remeco logika, galima daryti išvadą, kad lobį paslepiant jos dar nebuvo nukaltos.

Vilniaus žemutinės pilies monetų lobis rastas Jogailos (nuo 1387 m. – Skirgailos) rezidencijoje. Čia Jogailos politinio priešo Kęstučio monetos su ideologiškai priešiškais simboliais (Gediminaičių stulpais) greičiausiai netoleruotos. Į Žemutinę pilį, kurioje buvo ir monetų kalykla, jos galėjo patekti nebent kaip žaliava Jogailos monetoms kalti.

Jeigu E. Remeco (2003: 48) teiginiai teisingi, ir, kaip teigia E. Ivanauskas ir M. Balčius (1994: 40–46), PEČAT tipo monetas kaldino Vytautas, tai Šančių lobyje (žr. Karazija 1952) būtinai turėjo būti Jogailos (gal net kelių tipų) monetų. Deja, jį sudaro tik PEČAT tipo monetos. Taigi, jei pritaikysime E. Remeco siūlomą tyrimo metodiką, teks pripažinti, kad PEČAT tipo monetas kaldino ne Vytautas, kad jos kaldintos ne vėliau kaip Jogailos valdymo laikotarpiu ir ne po Lietuvos krikšto, o Algirdo laikais.

Verkių lobis, kurio visos lietuviškos monetos – su Gediminaičių stulpais ir ietigaliu su kryžiumi, irgi rodytų, kad šios monetos kaldintos anksčiau nei Jogailos ar Vytauto monetos.

4. Lietuviškosios Vytauto monetos

Vytauto – Kęstučio sūnaus ir Gedimino vaikaičio heraldinis simbolis Gediminaičių stulpai pavaizduoti raitelio skyde jo 1423 m. antspaude (žr. 20 pav.) (Vossberg 1854: 22). Antspaudo legenda – lotyniška, gotiško šrifto minuskulų raidėmis: *s(igilium) allexandri ali(as) wytowdy de(i) gra(tia) magni ducis litwai(e)* (Dievo malone Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro, kitaip Vytauto antspaudas). Atkreiptinas dėmesys, kad net vardų pirmosios raidės antspaude rašomos minuskulais – mažosiomis raidėmis. Tokia rašyba būdinga ir Vytauto dvidenariams su Vyčiu ir Gedi-

20 pav.

21 pav.

22 pav.

23 pav.

24 pav.

25 pav.

minaičių stulpais – stulpų viduje įrėžta Vytauto krikšto vardo Aleksandras monograma **A** (žr. 21 pav.). Gediminaičių stulpai iškalti ir Vytauto monetose (žr. 22 pav.), kurių stilistika panaši į Rusios, veikiausiai – Smolensko kunigaikščių vasalinių monetų (žr. 23 pav.).

Beje, Vytauto monetose romėnišku skaičiumi II po Gediminaičių stulpais pirmąkart nurodytas nominalas – dvidenaris. Virš stulpų iškaltas ženklelis, panašus į raidę L, tikriausiai yra spaudų raižytojo ženklas. Pagal Vytauto kaldintą lietuvišką dvidenarį vėliau monetas kaldino jo įpėdiniai Švitrigaila (Boleslovas) (1430–1432 m.) ir Kazimieras Jogailaitis (1440–1495 m.). Šių kunigaikščių monetose gotišku šriftu stulpų viduryje iškaltos krikščioniškų vardų lotyniškos monogramos **B** (žr. 24 pav.) ir **K** (žr. 25 pav.).

Išvados

1. Diskutuojant dėl seniausių LDK monetų, būtina skirti didžiojo kunigaikščio ir jo vasalų kaldintas monetas. Seniausiomis LDK monetomis laikytinos vasalo Vladimiro Algirdaičio Kijeve kaldintos monetos.

2. Istorinių, archeologinių, religinių, heraldinių, numizmatinių, paleografinių, sfragistinių, ekonominių ir kitų argumentų analizė leidžia teigti, kad seniausiomis LDK valstybinėmis monetomis, kaldintomis didžiojo kunigaikščio vardu, laikytinos PEČAT tipo monetos. Jos nukaltos valdant Algirdui (iki 1377 m.).

3. Ietigalis su graikiškuoju kryžiumi yra Algirdaičių heraldinis simbolis. Jis naudotas ir Algirdo vasalo Kęstučio, taip pat jo sūnaus Jogailos monetose.

4. Monetos su Liūtu (barsu) kaldintos Jogailos vasalo Trakų ir Vilniaus kunigaikščio Skirgailos 1382–1392 m.

5. Lietuviškus denarus su Gediminaičių stulpais vienoje pusėje ir ietigaliu bei kryžiumi kitoje kaldino Trakų kunigaikštis Kęstutis (1345–1381 m.), galbūt ir būdamas LDK valdovu (1381–1382 m.).

6. Gediminaičių dinastinis simbolis Gediminaičių stulpai pavaizduoti Kęstučio, Vytauto (Aleksandro), Švitrigailos (Boleslovo) ir Kazimiero monetose.

Literatūra

- Aleksiejūnas V. 1985: Pierwsze monety litewskie. – *Biuletyn numizmatyczny* 7–8, 122–126.
- Aleksiejūnas V. 2000: Lietuviškos monetos su Vyčiu ir Dvigubu kryžium skyde. – *Numizmatika* 1, 85–98.
- Bliujienė A. 1999: *Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika*. Vilnius: Diemedis.
- Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. C. 1977: *Monede și bancnote Românești*. București: Sport-Turism.
- Douchis R., Ivanauskas E. 2002: New Vytautas Half-groat Excites Lithuanian Numismatists. – *The Knight* 24(4), 1–2.
- Gumowski M. 1930: Pieczęcie Książat Litewskich. – *Atheneum Wileńskie* 7(3–4), 684–725.
- Holmqvist W. 1939: *Kunstprobleme der Merowingerzeit*, Stockholm.
- Ivanauskas E. 2000: Krikščioniškieji simboliai Jogailos ir Vytauto monetose. – *Numizmatika* 1, 47–52.
- Ivanauskas E., Balčius M. 1994: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, Vilnius.
- Jakštas J., Ivinskis Z., Sužiedėlis S., Šapoka A., Šležas P. 1991: *Jogaila*. Kaunas: Delta.
- Karazija P. 1952: *Šančių lobis* (rankraštis).
- Kałkowski T. 1974: *Tysiac lat monety polskiej*, Kraków.
- Kiersnowski R. 1982: Najdawniejsze monety litewskie. – *Wiadomości Numizmatyczne* 28(3–4), 129–169.
- Kozubowski G. 1994: Monety Księstwa Kijowskiego w XIV w. – *Wiadomości Numizmatyczne* 38(3–4), 121–140.

- Krzyzaniwskij A. 2000: Czy w mennice Lwowskiej bito monety w latach 1383–1387? – *Pieniądz pamiątkowy i okolicznościowy – wspólnota dziejów – Białoruś–Litwa–Łotwa–Polska–Ukraina*, Warszawa, 45–50.
- Kučinskas A. 1988: *Kęstutis*. Vilnius: Mokslas.
- Luchtanas A. 1997: Pirmųjų lietuviškų monetų datavimas archeologijos duomenimis. – *Kultūros paminklai* 4, 53–60.
- Luchtanas A. 2000: Sidabro lydinių ir monetų radiniai Kernavėje. – *Numizmatika* 1, 67–84.
- Michelbertas M. 1989: *Lietuvos numizmatikos įvadas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Pamerneckis S. 1992: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kirilinių tekstų paleografija*. Vilnius: VU I-kl.
- Pašuta V. (sud.) 1966: *Gedimino laiška*. Vilnius: Mintis.
- Pficeris J. 1989: *Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas*. Vilnius: Mintis.
- Remecas E. 2003: *Vilniaus žemutinės pilies pinigų lobis*. Vilnius: Sapnų sala.
- Rimša E. 2002: 1385 m. Krėvos akto antspaudai. – *Lietuvos užsienio politikos dokumentai. 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas*, 79–98.
- Rowell S. C. (sud.) 2003: *Chartularium res gestas Lithuaniae magni ducis Gediminne illustrans*. Vilnius: Vaga.
- Sajauskas S. 1992: Lietuvos numizmatika (XII–XV a.). – *Mokslas ir Lietuva* 1, 99–107.
- Sajauskas S., Kaubrys D. 1993: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*. Vilnius: Žaltvykslė.
- Svetikas E. 1996: Litovskije monety XIV–XV vekov iz srednevekovych mogilnikov. – *Materiały z I Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej „Białoruś, Litwa, Polska, Ukraina – wspólne dzieje pieniądza“*, Warszawa, 81–83.
- Tautavičius A. 1965: Papildomi duomenys apie naujus sidabro lydinių ir XIV a. antrosios pusės–XV a. pradžios Lietuvos monetų radinius Lietuvos TSR teritorijoje. – *LTSR MA Darbai* 1(18), serija A, 67–84.
- Tautavičius A. 1971: Pusiasalio pilis. – *Lietuvos pilys*, Vilnius, 102–120.
- Tęgowski J. 1999: *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław.
- Terleckas V. 2002: Diskutuotini pagoniškos Lietuvos savų pinigų klausimai. – *Pinigų studijos* 1, 60–72.
- Vossberg F. 1854: *Siegel des Mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, Berlin.
- Wityg W. 1886: Wykopalisko z pod Czerwonego Dworu. – *Zapiski numizmatyczne*, Kraków, 138–142.
- Zabiela G. 1996: Šeimyniškių piliakalnio tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais. – *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*, 73–76.
- Волкайте-Куликаускаене Р., Лухтан А. (Volkaitė-Kulikauskienė, Luchtanas) 1981: Редкие монеты из Восточной Литвы. – *Советская археология* 4, 269.
- Грималаускайте Д. (Grimalauskaitė) 2001: Монеты Великого княжества Литовского конца XIV в. со „зверем“. – *Девятая Всероссийская нумизматическая конференция*, Sankt-Peterburg, 120–123.
- Козубовский Г. (Kozubovskij) 1998: Центры монетной чеканки на Украине в XIV ст. (Киев, Новгород-Северский, Орда). – *Mennice między Bałtykiem a morzem Czarnym – Wspólnota dziejów*, Warszawa.
- Котляр Н. Ф. (Kotliar) 1975: О монетах Дмитрия-Корибута Ольгердовича. – *Сообщения государственного Эрмитажа* 40, 72–76.
- Лихачёв Н. П. (Lihačiov) 1930: Матерялы для истории византийской и русской сфрагистики. – *Труды музея палеографии* 2, 101–105.
- Спасский И. Г. (Spaskij) 1970: *Русская монетная система*. Leningrad: Аврора.
- Янин В. Л., Янина С. А. (Janin, Janina) 1955: Начальный период рязанской монетной чеканки. – *Нумизматический сборник* 1.

Gauta 2004 m. sausio mėn.

Priimta spaudai 2004 m. balandžio mėn.

Summary

PECULIARITIES OF THE FIRST COINS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Stanislovas Sajauskas

The article presents a comprehensive analysis of the earliest coin minting in the Grand Duchy of Lithuania (GDL). The author enters into polemics against the opinion expressed by R. Kiersnowski, a numismatist from Poland, and his followers, who assert that the coin minting in the GDL has only been started since 1386, after Grand Duke Jogaila of Lithuania married heiress to the throne Hedvig of Poland, became the King of Poland, and baptised a part of GDL in 1387. To support his arguments, the author draws attention to the issues of minting and attribution of the coins of PEČAT type. The article includes studies of historical, archaeological, metrologic, heraldic, sphragistic, palaeographical, and economic aspects of minting of the above coins and refutes the opinion that those coins were minted after 1392. The author demonstrates that the earliest GDL coins are those minted by Duke Vladimiras Algirdaitis of Kiev (1363–1394), the mining of which was strongly influenced by the neighbouring Golden Horde. Meanwhile, coins of PEČAT type minted under Grand Duke Algirdas (1345–1377) are the first GDL coins minted on behalf of the Grand Duke. Attention has been drawn to the characteristic features of Lithuanian coins, i. e., their anonymity and usage of two different heraldic emblems on both sides of a coin. Heraldic study results in the conclusion in respect of coins minted under Skirgaila, Jogaila's vassal in the Duchy of Trakai and on thrones of the GDL, minted in the period from 1382 to 1392, and bearing Lion – heraldic emblem used on Skirgaila's seals – on the reverse side. The coins minted under Skirgaila enable to clarify composition of the treasure buried in the territory of the Lower Castle and discovered in 2000, and decide on attribution of coins bearing Lion (snow leopard) with two ornamentally interlaced hearts above. The article discusses the possibility, that the design of coins minted under Jogaila (1377–1386–1392) might have been influenced by coin minting of the Golden Horde and Haličas. The author comes up with an idea that the origin of two ornamentally interlaced hearts on Lithuanian coins does not lie in the Golden Horde, and that this ornamental pattern reached Lithuania from Copts of ancient Egypt through Germans, Vikings of Scandinavia, and Curonians.

The article draws the conclusion that Lithuanian heraldic emblem Spearhead and Cross is the emblem of Algirdas, also used on coins by his vassal Kęstutis of Trakai. As the emblem of Algirdaičiai family dynasty, it was also used by Jogaila, son of Algirdas.

The emblem of Gediminaičiai family dynasty – Gediminaičių stulpai – was used on Lithuanian coins as the second heraldic emblem of the GDL, first by Kęstutis (1345–1381–1382), his son Vytautas (Alexander) (1392–1430), Švitrigaila (Boleslov) (1430–1432) and Kazimieras (1440–1495).